

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ

Олійник Оксана Степанівна,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри цивільного права

Юридичного інституту Прикарпатського національного університету

ім. В. Стефаника

Питання правового регулювання майнових відносин в сім'ї і, в першу чергу, у шлюбі, що є основою сімейного союзу завжди актуальні. Розвиток суспільства є безперервним, а, отже, не можуть залишатися незмінними погляди на права та обов'язки подружжя. Одним із найбільш важливих аспектів майнових відносин подружжя є відносини власності подружжя. Невипадково Рене Давид назвав закріплення у Французькому цивільному кодексі інституту шлюбного режиму (режиму майна подружжя) закріпленням ідеї революції [1, с. 90]. В сучасний період відбулися істотні зміни у правовому регулюванні відносин з приводу належного подружжю майна. Це пояснюється тим, що рівень розвитку українського суспільства, становлення ринкових відносин, інтеграція в міжнародне співтовариство вимагали корінних змін вітчизняного законодавства, в тому числі шлюбно-сімейного, що знайшло відображення у прийнятті 10. 01. 2002 року Сімейного кодексу України, яким було закріплено поняття режиму майна подружжя та введено поряд із законним договірний режим майна подружжя. Разом з тим ряд проблем залишилися невирішеними, оскільки якісно змінився рівень життя громадян, у складі належного їм майна з'явилися об'єкти значної вартості та соціальної значимості, відбулося розширення кола об'єктів подружньої власності за рахунок нетрадиційного майна та зростання значення нематеріальних об'єктів правовідносин. Відповідно, і законодавство, і правозастосовча практика вимагають подальшого вдосконалення, а для цього необхідне оновлення теоретичної бази.

Основним змістом правовідносин власності подружжя є права та обов'язки обох з подружжя з приводу належного їм майна, що складають особливості володіння, користування і розпорядження подружжям своїм майном, тобто правовий режим майна подружжя [2, с. 38]. В романо-германській та англо-саксонській правових системах поняття правового режиму майна подружжя виступає як одна із базових юридичних категорій [3, с. 53]. В цивілістичній літературі правовий режим майна в найбільш загальному плані розглядається як система юридичних правил, які визначають становище певного явища об'єктивної дійсності, статичну та динаміку його правового існування [4, с.109]. На думку І.В. Жилінкової правовий режим майна подружжя необхідно розглядати як визначений порядок регулювання майнових відносин подружжя, метою встановлення якого є всестороння впорядкованість майнових відносин в сім'ї, забезпечення та захист майнових прав та законних інтересів подружжя [5, с. 20]. Т.О. Ариванюк розглядає правовий режим майна подружжя як відносно самостійний комплекс правових засобів, які встановлюють засади правового регулювання відносин щодо спільного і роздільного майна подружжя та захисту їх порушених прав [6, с. 3].

Таким чином, правовий режим майна подружжя - це порядок регулювання відносин з приводу майна подружжя, який визначає характер і обсяг їх прав та обов'язків з приводу належного подружжю майна. Залежно від джерела, який встановлює цей порядок, виділяють: 1) законний або легальний правовий режим майна подружжя, при якому права і обов'язки подружжя щодо їх майна визначаються законом (*ex lege*); 2) договірний режим майна подружжя, при якому права та обов'язки подружжя визначаються самим подружжям шляхом укладення ними відповідного договору. Як правило, таким договором є шлюбний договір (контракт), хоча в деяких випадках договірний режим майна подружжя може встановлюватися іншими договорами. Наприклад, в англо-американській правовій системі правовий режим майна подружжя може бути встановлений договором трасту [7, с. 351].

Виділяють правовий режим спільного, роздільного та змішаного майна подружжя. В деяких іноземних країнах навіть в сучасний період права чоловіка та жінки не визнаються рівними. В цьому є позитивний момент для дружини, оскільки чоловік зобов'язаний її утримувати, однак в той же час законодавець встановлює пріоритетне право чоловіка на управління та розпорядження подружнім майном. Саме тому, в багатьох країнах стимулюється укладення шлюбного договору. Режим спільності майна подружжя може припинитися: 1) смертю одного з подружжя; 2) зміною режиму майна під час шлюбу подружжя за їх взаємною згодою; 3) судовим рішенням про розірвання шлюбу, про окреме проживання чи про встановлення режиму роздільності майна; 4) відсутністю одного із подружжя у випадках, передбачених законом; 5) визнання шлюбу недійсним [2, с. 220].

Таким чином, режим спільності майна подружжя може припинитися не лише у випадку припинення шлюбу, але й у інших випадках, якщо це зумовлено інтересами сім'ї.

Головна риса роздільності майна полягає в тому, що все майно, не залежно від часу і способу його придбання, а так само всі доходи, одержувані від нього, як правило, вважаються роздільною власністю подружжя. Вперше принцип роздільності був введений в Англії Законом про власність одружених жінок 1882 року (Married Women's Property Act), у відповідності з яким майно заміжньої жінки, незалежно від того, коли воно було набуто, стало вважатися її роздільною власністю [9, с. 221; 8, с. 96]. Закон 1935 року (Law Reform Act) закріпив режим роздільності подружнього майна і надав заміжній жінці право «набувати, володіти і розпоряджатися будь-якою власністю, а також приймати на себе зобов'язання за договорами і відповідати за заподіяння шкоди нарівні з незаміжніми».

До прийняття закону 1882 року майнові відносини між подружжям регулювалися загальним правом, згідно якого все майно подружжя вважалось належним чоловікові; жінка практично була позбавлена майнової самостійності і внаслідок цього не могла мати власності і, тим більше, розпоряджатися нею на

свій власний розсуд. Все, чим вона володіла до шлюбу, а також зароблені нею доходи, якщо вона працювала протягом існування шлюбу, переходило у власність чоловіка. «Своєрідність» такого режиму дозволила континентальним юристам говорити про те, що в минулому в англійському праві «режим подружнього майна» взагалі був відсутнім, оскільки «особистість дружини наче розчинялася в особистості чоловіка, її майно – в його майні» [10, с. 77; 8, с. 97].

Деякі відхилення від цього принципу, який дійсно важко назвати принципом спільності подружнього майна, оскільки він не надавав жінці жодних прав, були пов'язані з принципом «справедливості», який в ряді випадків визнавав за заміжною жінкою можливість володіти окремим майном (*separate estate*). Це досягалося, зокрема, за допомогою інституту довірчої власності або трасту. Слід зазначити, що в останні роки в країнах «загального права» режим роздільності зазнав істотних змін, і в першу чергу це стосується забезпечення майнових прав того з подружжя, хто не є власником набутого під час шлюбу майна.

Сьогодні є доцільним відступ законодавців окремих країн від режиму спільності чи роздільності майна подружжя в їх базовому варіанті та формування на основі об'єднання їх окремих елементів режиму умовної спільності («*deffered community*»). За цього режиму під час шлюбу все майно подружжя вважається належним кожному з них окремо (тобто, як при режимі роздільного подружнього майна), але у випадку розірвання шлюбу все спільне майно і грошові засоби подружжя об'єднуються і діляться поміж ними порівно. Однак, щоб уникнути зловживань кожним із подружжя своїм правом розпоряджатися належним їм майном, в законодавстві встановлені певні обмеження. На вчинення деяких, особливо важливих правочинів вимагається згода другого з подружжя. В тому випадку, якщо один з подружжя під час шлюбу грубо ігнорував майнові інтереси другого чи серйозно порушив сподівання іншого стосовно належної йому частки майна у випадку розірвання шлюбу, то винний повинен відшкодувати заподіяну йому шкоду.

Якщо звернути увагу на Україну, то українське законодавство від традиційного в історичному плані правового режиму роздільності майна подружжя перейшло до правового режиму спільної сумісної власності на майно, набутого ними під час перебування у шлюбі, в той час як правовідносини власності подружжя в країнах Західної Європи розвивалися шляхом обмеження правомочностей чоловіка і як наслідок в багатьох країнах встановився режим часткової спільності майна подружжя в різних варіантах.

Література:

1. Давид Р. Основные правовые системы современности / Давид Р. - М. : Прогрес, 1988.
2. Слепакова А. В. Правоотношения собственности супругов / Слепакова А.В. – М. : Статут, 2005. - 444 с.
3. Жилинкова И. В. Правовой режим имущества членов семьи / Жилинкова И.В. – Харьков : Ксилон, 2000. - 376 с.
4. Сенчищев В.И. Объект гражданского правоотношения // Актуальные проблемы гражданского права / Под ред. М.И. Брагинского. - М., 1999. – с.109.
5. Жилинкова И. В. Брачный договор / Жилинкова И. В. – Х. : Ксилон, 2005. – 176 с.
6. Ариванюк Т.О. Правове регулювання відносин власності між подружжям : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. О. Ариванюк. – Київ, 2002. – 20 с.
7. Гражданское и торговое право капиталистических стран / Под ред. В. П. Мозолина, М. И. Кулагина – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 382 с.
8. Хазова О. А. Брак и развод в буржуазном семейном праве: сравнительно-правовой анализ / Хазова О. А. - АН СССР, Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1988. – 173 с.
9. Дженкс Э. Английское право / Дженкс Э. – М : Юрид. изд-во Минюста СССР, 1947. - 378 с.

10. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права // М., 1981.